

STANOVNIŠTVO KOTARA TUZLA U VRIJEME AUSTROUGARSKE UPRAVE

Apstrakt: *U radu se analiziraju opće demografske promjene na području Bosne i Hercegovine u prvih trideset godina austrougarske uprave (1878-1910), tj. između prvog i posljednjeg popisa stanovništva. Na konkretnim pokazateljima povećanja broja stanovnika i njegove konfesionalne strukture, konkretiziraju se rezultati okupacione kolonizatorske i aneksionističke austrougarske politike na području Okrugu Tuzla i posebno u Kotaru Tuzla. Podaci se međusobno kompariraju s ciljem praćenja najvažnijih ciljeva okupacione politike i njihove primjene na makro (Bosna i Hercegovina) i mikro razini, tj. lokalnom planu (Okrug i Kotar), pri čemu se naglašavaju uočene sličnosti i razlike. Ukazuje se na uzroke promjena u strukturi stanovništva na svim administrativnim razinama, posebno na području Kotara i grada Tuzla. Podaci su crpljeni iz četiri austrougarska popisa stanovništva, arhivske građe i relevantne literature, a komparirani su uglavnom pokazatelji iz prvog (1879) i posljednjeg (1910) austrougarskog popisa.*

Ključne riječi: *Austro-Ugarska, Bosna i Hercegovina, Tuzlanski okrug, Kotar Tuzla, Grad Tuzla, okupaciona politika, stanovništvo, popis stanovništva, pravoslavni, muslimani, katolici, Jevreji, konfesionalne promjene, demografske promjene.*

Abstract: *The paper analyzes the general demographic changes in Bosnia and Herzegovina during the first thirty years of the Austro-Hungarian administration (1878-1910), i.e., between the first and last census. Based on the concrete indicators of the increase in the number of inhabitants and its confessional structure, the results of the occupation, colonization and annexationist Austro-Hungarian policy in the area of Tuzla district and especially in Tuzla County are specified. The data are com-*

pared with each other with the aim of monitoring the most important objectives of the occupation policy and their application at the macro (Bosnia and Herzegovina) and micro level, i.e., local plan (District and County), emphasizing the observed similarities and differences. It points to the causes of changes in the structure of the population at all administrative levels, especially in the area of County and the city of Tuzla. Data were drawn from four Austro-Hungarian censuses, archival material and relevant literature, and mainly indicators from the first (1879) and last (1910) Austro-Hungarian censuses were compared.

Keywords: *Austria-Hungary, Bosnia and Herzegovina, Tuzla District, Tuzla County, City of Tuzla, occupation policy, population, population census, Orthodox, Muslims, Catholics, Jews, confessional changes, demographic changes.*

Opće napomene

Bosanski ejalet/vilajet je kao najzapadnija provincija Osmanskog carstva, posebno u toku druge polovine 19. stoljeća, bio u središtu interesiranja evropske diplomacije, naročito Austrije, odnosno Austro-Ugarske (od 1867), te susjednih kneževina Srbije i Crne Gore. Na kraju je, uslijed niza zbivanja političkog, vojnog i diplomatskog karaktera, u diplomatskim krugovima najmoćnijih evropskih zemalja, prevagnulo opredjeljenje da se ova osmanska provincija dodijeli na upravu susjednoj Austro-Ugarskoj. Odluka je donijeta na Berlinskom kongresu evropskih sila, održanom od 13. 06. do 13. 07. 1878.godine, čime je okončana njena četverostoljetna osmanska i započela četrdesetogodišnja austrougarska etapa postojanja.¹

Austrougarsko vojno zaposijedanje Bosne i Hercegovine izvršeno je u toku tromjesečnog otpora domaćeg – ponajviše muslimanskog stanovništva (od 29. 07. 1878. do 20. 10. 1878) uz obostrano velike ljudske i materijalne gubitke. Međutim, time nije prestao otpor domaćeg stanovništva, već je nastavljen drugim sredstvima, najčešće iseljavanjem, u čemu su opet prednjačili muslimani. Ipak, nakon ugušivanja Hercegovačkog ustanka

¹ Mustafa Imamović, *Pravni položaj i unutrašnjopolitički razvitak Bosne i Hercegovine od 1878. do 1914*, Sarajevo, 1976, 12-17.

1882. godine i dolaska Benjamina Kallaya za zajedničkog ministra finansija iste godine, austrougarska okupaciona kolonizatorska uprava se postepeno stabilizirala. Njeni osnovni ciljevi bili su da što prije inkorporira Bosnu i Hercegovinu u svoj državni okvir, što je provodila na više načina: doseljavanjem činovnika, stručnjaka za podizanje privredne aktivnosti, seljaka kolonista, stacioniranjem vojske i dr. Nakon tri decenije je izvršila i njenu aneksiju (1908), nastojeći da je tako trajno učini dijelom svoga državnoga teritorija, što se i održalo sve do njenog kraha na kraju Prvog svjetskog rata.²

U vrijeme austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini nastale su mnoge promjene u njenom administrativno-pravnom, privrednom, društvenom, konfesionalnom, obrazovnom i kulturnom razvoju. Sve je to dovelo do značajnih promjena u brojnosti i konfesionalnoj strukturi njenog stanovništva, između ostaloga i na području Grada, Kotara i Okruga Tuzla, što je nedovoljno historiografski istraživano.³

Stanovništvo na području Bosne i Hercegovine

Ne postoje pouzdani podaci o tome koliko je stanovnika imala Bosna i Hercegovina pred početak austrougarske okupacije. Ovo zbog toga što su osmanski statistički podaci iz 1851/52. kao i oni aproksimativni iz 1875.

² Mihovil Mandić, *Povijest okupacije Bosne i Hercegovine (1878)*, Zagreb, 1910, 95-99; Azem Kožar, *Historija Bosne i Hercegovine*, Tuzla, 2007, 173-179.

³ Tek se u novije vrijeme izučavanju lokalne historije u bosanskohercegovačkoj historiografiji posvećuje nešto veća pažnja, što je rezultiralo objavljivanjem historiografskih rasprava o više bosanskohercegovačkih gradova, pa i o Tuzli i okolini. Više o tome vidi: S. Užičanin, A. Kožar, Prilozi bibliografiji radova o Tuzli i okolini, u: *Zbornik radova sa naučnog skupa „Historija Tuzle – potrebe i mogućnosti historiografske istraženosti*, Tuzla, 2020, 229-249. Ilustracije radi napomenimo da je Tuzla po prvi put u svojoj historiji 1993. godine dobila Filozofski fakultet i na njemu Odsjek za historiju, da je prvi put formirano strukovno historijsko udruženje „Društvo historičara“ Tuzla (2002.), koje je, samostalno ili u suizdavaštvu sa Odsjekom, izdalo deset brojeva časopisa za historiju „Saznanja“ na oko dvijeipo hiljade stranica teksta, više zbornika radova sa održanih naučnih skupova, više knjiga i studija itd.

godine⁴ prilično nedostatni i nepouzdati, te što prvim austrougarskim popisom iz 1879. godine nije moglo biti obuhvaćeno u toku okupacije i neposredno iza nje stradalo, odnosno iseljeno stanovništvo, tako da ni taj popis, uz brojne druge nedostatke, nije bio cjelovit, tj. nije odražavao realno stanje broja i strukture stanovništva na kraju osmanske i početku austrougarske uprave.

Austro-Ugarska je izvršila četiri popisa stanovništva u Bosni i Hercegovini: 1879, 1885, 1895. i 1910. godine, oni su najznačajniji izvori o demografskim promjenama. Prema tim podacima demografske promjene stanovništva Bosne i Hercegovine, kvantificirane po vjeroispovijestima, izgledaju ovako:⁵

Godina popisa	STANOVNIŠTVO PO VJEROISPOVJESTIMA								
	pravoslavci		katolici		muslimani		Jevreji i ostali		UKUPNO
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	
1879.	496.485	42,88	209.391	18,08	448.613	38,75	3.675	0,31	1.158.164
1885.	571.250	42,76	265.788	19,88	492.710	36,88	6.343	0,47	1.336.091
1895.	673.246	42,94	334.142	21,31	548.632	34,99	12.072	0,76	1.568.092
1910.	825.418	43,49	434.061	22,87	612.137	32,25	14.530	0,24	1.898.044
Priraštaj 1879-1910.	328.933	66	224.670	107	163.524	36	26.428	627	739.880 (63.88%)

⁴ Prema osmanskome popisu iz 1851/52. godine na području Bosanskog ejaleta živjelo je oko 916.000 stanovnika, od čega: pravoslavnih oko 400.000 (44%), muslimana oko 328.000 (36%), katolika oko 178.000 (19%), te ostalih oko 10.000 (1%), dok je prema osmanskome aproksimativnom popisu iz 1875. godine taj broj iznosio oko 1.051.000 stanovnika. (Ilija Hadžibegović, Mustafa Imamović, *Bosna i Hercegovina u vrijeme austrougarske uprave, u: Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Sarajevo, 1997, 223; *Izveštaj o upravi Bosne i Hercegovine*, Zagreb, 1906, 5).

⁵ *Statistika mjesta i pučanstva iz 1879*, Sarajevo, 1880; *Statistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu iz 1885*; *Glavni rezultati popisa žiteljstva Bosne i Hercegovine iz 1895*; *Rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 10. 10. 1910*. U ukupan broj katoličkog stanovništva uračunati su i evangelisti. (Đorđe Pejanović, *Stanovništvo Bosne i Hercegovine*, Beograd, 1955, 46-49). Ovdje je bitno napomenuti da svi austrougarski popisi stanovništva pružaju podatke i o konfesionalnoj strukturi stanovništva, te su tako radi tačnosti i u ovom radu tretirani. Pošto se religija i nacija u Bosni i Hercegovini ne podudaraju to bi svođenje religije na naciju bilo pogrešno.

Komparacijom prezentiranih podataka očite su razlike u demografskim promjenama pojedinih vjerskih i etničkih zajednica Bosne i Hercegovine. Brojčano uzevši najveći priraštaj imalo je pravoslavno stanovništvo, potom katoličko (usljed doseljavanja), a najmanji muslimansko (usljed iseljavanja). Ukupni priraštaj u periodu od 1879. do 1910. godine iznosio je 739.880 žitelja, odnosno 63,88%. Procentualno smanjenje učešća u ukupnom broju stanovništva Bosne i Hercegovine imalo je jedino muslimansko stanovništvo (sa 38,75% u 1879. na 32,25 % u 1910. godini). Pravoslavno stanovništvo je imalo prilično uravnotežen priraštaj (66%), dok je udio katoličkog (sa 18,08% 1879. na 22,87% 1910. godine) i posebno jevrejskog stanovništva značajno povećan (sa 0,31 na 627%). Ove promjene su rezultat ciljeva okupacione politike koja je utjecala na doseljavanje katolika (kao kolonista, privrednih stručnjaka, činovnika, vojnika i sl.), ali i Jevreja (uglavnom Aškenaza) kao pratioca privrednih promjena i novčanih tokova. Međutim, i pored svega toga do kraja austrougarske uprave nijedna konfesionalna i etnička grupacija nije postala apsolutna većina, niti je živjela na nacionalno kompaktnoj teritoriji, već je Bosna i Hercegovina i dalje ostala mozaik više religija i naroda.⁶

Validnost austrougarskih evidencija o iseljavanju autohtonog bosanskohercegovačkog stanovništva nije pouzdana, između ostalog i iz političkih razloga, jer su egzaktni podaci o iseljavanju u vrijeme i prvih godina poslije okupacije, pa i kasnije, mogli problematizirati svrhu i rezultate austrougarskog okupacionog mandata. Otuda su, nimalo slučajno, službene evidencije o iseljavanju uvedene tek 1883. godine. Prema zvaničnoj austrougarskoj statistici iz Bosne i Hercegovine iselilo se oko 103.000 ljudi, dok je prema istraživanjima ove problematike od strane renomiranih historičara, ta brojka znatno veća, i dostiže preko 140.000 iseljenih, uglavnom muslimana.⁷

⁶ Statistika mjesta i pučanstva Bosne i Hercegovine iz 1879; Rezultati popisa žiteljstva Bosne i Hercegovine iz 1910; Izvještaj o upravi BiH iz 1906, 6-7; I. Hadžibegović, M. Imamović, *Bosna i Hercegovina*, 6.

⁷ Arhiv Bosne i Hercegovine Sarajevo (ABH S), *fond Zajedničko ministarstvo finansija (ZMF)*, Pr. No. 611/1910; 8474/1911; 7604/1912; I. Hadžibegović, M. Imamović, *Bosna i Hercegovina*, 224; Đ. Pejanović, *Stanovništvo BiH*, 4; A. Kožar, *Historija BiH*, 169-173.

Stanovništvo na području Okruga Tuzla

Statističke podatke o demografskim promjenama na nivou okružnih oblasti, srezova (kotara) i naseljenih mjesta (gradova i sela) pružaju svi austrougarski popisi. Prema prvom austrougarskom popisu stanovništva iz 1879. godine, i strukturi u popisu naznačenih podataka⁸, stanje na području Tuzlanskog okruga bilo je sljedeće:

Naziv kotara	Ukupan broj stanovnika	Po spolu		Po vjeroispovjesti			
		muško	žensko	muhamdanci	grčko-istočnjaci	latino katolici	Israelićani
Donja Tuzla	43.656	22.972	20.684	32.073	5.247	6.231	21
Bjeljina	34.479	18.034	16.445	10.601	23.728	1	149
Brčko	23.588	12.396	11.192	10.402	7.472	5.668	46
Gračanica	19.611	10.265	9.346	12.075	6.938	572	26
Gradačac	27.393	14.352	13.041	12.056	9.980	5.333	24
Maglaj	24.411	12.800	11.611	8.257	14.861	1.265	3
Orašje	20.349	10.497	9.852	1.644	7.420	11.242	38
Srebrenica	28.145	14.335	13.810	15.036	13.025	-	-
Vlasenica	19.420	10.290	9.130	6.985	12.427	-	8
Zvornik	27.468	14.424	13.044	13.262	14.156	-	50
UKUPNO	268.520	140.365	128.155	122.411	115.257	30.312	365

Prema podacima iz tabele 1879. godine na području Tuzlanskog okruga živjelo je 268.520 stanovnika (od čega 140.365 muških i 128.155 ženskih), u ukupno 10 srezova (kotara), u kojima je karakter grada imalo sedam naselja, dok je šest naselja imalo karakter trgovišta, te ukupno 1009 sela. Najbrojniji je bio Kotar Tuzla (43.656 stanovnika),⁹ a potom bijeljinski (sa 34.479 žitelja), srebrenički (28.145), zvornički (27.468) i gradačacki kotar (27.393). Preko 20.000 stanovnika imaju još tri kotara: Maglaj, Brčko i Orašje, dok su dva kotara (Vlasenica i Gračanica) imali nešto ma-

⁸ *Statistika mjesta i pučanstva iz 1879; Izvještaj o upravi BiH iz 1906,6.*

⁹ Kada se zbroje podaci iz tabele po vjeroispovijestima dobije se broj od 43.572 žitelja na području Kotara Tuzla, međutim, ta razlika od -74 stanovnika ne utiče na bilo kakve analize brojčane i vjerske strukture stanovništva.

nje žitelja od navedenog broja. U komparaciji sa ostalim okruzima u Bosni i Hercegovini, Tuzlanski okrug bio je jedan od najmnogoljudnijih i činio je skoro jednu četvrtinu (23,19%) ukupne populacije u zemlji.¹⁰

Promjene u broju i konfesionalnoj strukturi stanovništva Bosne i Hercegovine vidljive su iz posljednjeg austrougarskog popisa 1910. godine. Bosna i Hercegovina je tada imala 1.898.044 stanovnika a Tuzlanski okrug 425.496, što u tabelarnom pregledu po kotarima (srezovima) izgleda ovako:¹¹

Srez (kotar)	Stanovništvo po vjeroispovijesti				Svega
	pravoslavni	katolici	muslimani	ostali	
Bijeljina	40.925	1.729	13.362	1.986	58.002
Brčko	18.649	22.503	16.332	304	57.788
Gračanica	13.079	256	18.465	98	31.898
Gradačac	20.491	18.021	18.656	115	57.283
Kladanj	3.480	977	6.673	85	11.215
Maglaj	15.832	2.027	11.672	38	29.569
Srebrenica	15.432	181	15.596	26	31.235
Tuzla (grad)	1.976	3.877	5.859	641	12.358
Tuzla (srez)	7.293	10.169	39.959	48	57.469
Vlasenica	19.887	768	10.169	95	30.928
Zvornik	26.169	288	20.906	393	47.756
UKUPNO	183.213	60.796	177.649	3.838	425.496

Iz tabele se uočava da su u odnosu na 1879. godinu izvršene određene administrativne promjene. Naime, srez Donja Tuzla iz 1879. godine podijeljen je, i u tabeli prikazan, u dva sreza: Tuzla-grad i Tuzla-srez. Također je u popisu iz 1879. u deset srezova Tuzlanskog okruga ubrajano i Orašje, ali ne i Kladanj, dok je u popisu iz 1910. godine to stanje obrnuto. Ipak, bez obzira na administrativne promjene do kojih je došlo, broj stanovnika Okruga Tuzla se u toku 30 godina austrougarske uprave povećao sa 268.520 na 425.496, tj. za 156.936 žitelja, odnosno za 58,5 %.

¹⁰ Statistika mjesta i pučanstva Bosne i Hercegovine iz 1879; Izvještaj o upravi Bosne i Hercegovine, 6.

¹¹ Đ. Pejanović, *Stanovništvo BiH*, nepaginirano (Tabela 5 u Prilozima). U rubrici „ostali“ uračunati su i Jevreji.

Povećanje broja stanovnika po kotarima je različito, a bilo je uslovljeno privrednim, vojno-političkim i drugim razlozima. Najveći demografski prirast imali su kotari: Gradačac (29.890), Tuzla (26.171), Brčko (24.200), Bijeljina (23.623), Zvornik (20.293) itd. Procentualno najveći porast stanovništva imali su: Gradačac (192%), Brčko (145%), Zvornik (74%), Bijeljina (68%), Tuzla (60%) itd. Na povećan priraštaj je uticala pogranična pozicija Okruga (gradovi uz rijeku Drinu), doseljavanje seljaka kolonista (ponajviše evangelista) u pograničnom području Zvornika i Bijeljine (kolonije Franc Jozefsfeld, Dugo Polje i Branjevo), pojačana uloga Brčkog kao trgovačkog izvozno-uvoznog centra za trgovinu rijekom Savom, unapređenje poljoprivredne proizvodnje na području Posavine i Semberije, industrijalizacija Tuzle, unapređenje putne infrastrukture za robni promet itd.¹²

Konfesionalne promjene na području Okruga Tuzla u razdoblju od 1879. do 1910. godine, sumirane u jednom komparativnom pregledu/tabeli, izgledaju ovako:¹³

Vjeroispovijest	Popis iz 1879.		Popis iz 1910.		Prirast 1879-1910.	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Muslimani	122.411	45,62	177.649	41,75	+55.238	45,12
Pravoslavci	115.257	42,95	183.213	43,06	+67.956	60,00
Katolici	30.312	11,29	60.796	14,29	+30.484	100,6
Ostali	365	0,14	3.838	0,9	+ 3.473	951,5
SVEGA	268.345	100	425.496	100	+157.151	58,5

¹² ABH S, FZMF, opća, dok. br. 15514 od 19. 2. 1913.; J. Heimfelsen, *Diedeutschen Kolonien in Bosnien*, Sarajevo, 1911, 23-30; Đorđo Krstić, *Agrarna politika Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1938, 11; Azem Kožar, *Austrougarska kolonizacija granice na Drini, Zbornik radova sa međunarodne konferencije „Bosna i Hercegovina u okviru Austro-Ugarske 1878.-1918.“*, održane u Sarajevu 30. i 31. 3. 2009, Sarajevo, 2011, 267-285; Isti, *Aneksionistička funkcija kolonizacije stranaca*, *Saznanja, Časopis za historiju*, br. 3, Tuzla, 2009, 55-70.

¹³ *Statistika mjesta i pučanstva Bosne i Hercegovine iz 1879.; Rezultati popisa žiteljstva Bosne i Hercegovine iz 1910;* Đ. Pejanović, *Stanovništvo BiH*, nepaginirano (Tabela 5 u Prilozima). U rubrici „ostali“ uračunati su i Jevreji.

Komparacijom naznačenih podataka vidljivo je da se ukupan broj stanovnika u razdoblju od 1879. do 1910. godine na području Okruga Tuzla povećao za 157.151, tj. za 58,5%, što po konfesionalnoj pripadnosti izgleda ovako: muslimana za 55.238 (45,12 %), pravoslavnih za 67.956 (60,00 %), katolika za 30.484 (100,60 %), te ostalih među kojima su najbrojniji Jevreji za 3.473 (951,50 %).¹⁴

Stanovništvo u gradovima Okruga Tuzla

Demografske promjene su se permanentno događale kako u gradskim tako i u seoskim područjima Bosne i Hercegovine pa otuda i na području Okruga Tuzla. Rezultat je to pojačane privredne aktivnosti u gradovima (industrija, zanatstvo, trgovina), ali i njihove administrativne uloge (činovništvo, vojska i dr.), intenzivnije poljoprivredne proizvodnje (posebno na području Posavine i Semberije), te obrazovnih, kulturnih i drugih zbivanja i promjena. Prema prvom i posljednjem austrougarskom popisu na području Tuzlanskog okruga (uključujući i Tuzlu) ti podaci izgledaju ovako:¹⁵

Grad	Broj stanovnika		Priraštaj	
	1879.	1910.	Broj	%
Tuzla	5.119	11.333	+6.214	+121
Bijeljina	6.090	10.061	+3.971	+65
Brčko	2.101	6.517	+3.616	+125
Gračanica	3.112	4.222	+1.110	+36
Gradačac	2.626	3.735	+1.109	+42

¹⁴ Ovi podaci se djelimično razlikuju u odnosu na zbirne podatke za 1879. godinu (o konfesionalnoj strukturi stanovništva Okruga za 1879). Radi se o razlici od 175 žitelja, koja se potom pojavljuje i u zbirnim podacima za Okrug. Međutim, ista nije uticala na konačne brojčane i procentualne pokazatelje.

¹⁵ *Statistika mjesta i pučanstva iz 1879; Rezultati popisa žiteljstva iz 1910; Iljas Hadžibegović, Bosanskohercegovački gradovi na razmeđu 19. i 20. stoljeća*, Sarajevo, 1991, 29-31.

Kladanj	1.311	1.324	+ 13	+ 1
Maglaj	2.658	2.143	-515	- 19
Orašje	903	1.074	+171	+19
Srebrenica	1.219	1.612	+393	+32
Vlasenica	1.640	1.918	+278	+17
Zvornik	2.512	3.190	+678	+27
SVEGA:	29.191	47.129	+17.038	+58

Iz tabele se može uočiti da je ukupan broj stanovnika u gradovima Okruga porastao za 17.038 žitelja, odnosno za 58%. Brojčano su najveće promjene u Tuzli (6.214), potom u Bijeljini (3.971) i Brčkom (3.616), a procentualno u Brčkom (125%), te u Tuzli (121%) i Bijeljini (65%). Značajan priraštaj imali su Gradačac (42%), Gračanica (36%), Srebrenica (32%), te Zvornik (27%), dok je u ostalim gradovima priraštaj ispod 20%. Negativan priraštaj imao je samo Maglaj (-515 žitelja). Razumljivo, uzroci porasta broja stanovnika su različiti: u Tuzli je to industrija i trgovina, u Brčkom je dominirajuća trgovina, u Bijeljini, Gradačcu i Gračanici je poljoprivreda i trgovina, u Srebrenici i Zvorniku poljoprivreda i položaj pograničnog područja itd. Zajednički imenitelj svim tim promjenama su interesi okupacione austrougarske politike (privredni, politički, sigurnosni itd.).

Osim brojčanog priraštaja značajne promjene su se dogodile i u konfesionalnoj strukturi stanovništva u gradovima Okruga Tuzla, što je vidljivo iz sljedeće tabele:¹⁶

Grad	muslimani		pravoslavni		katolici		Jevreji i ost.	
	1879.	1910.	1879.	1910.	1879.	1910.	1879.	1910.
Tuzla	3.918	5.832	947	1.842	237	3.237	17	348
Bijeljina	4.560	5.896	1.830	2.226	1	1.192	149	429

¹⁶ *Statistika mjesta i pučanstva iz 1879; Rezultati popisa žiteljstva iz 1910*; I. Hadžibegović, *Bosanskohercegovački gradovi*, 66-74. U okviru rubrike „katolici“ uračunati su i evangelisti a u okviru rubrike „Jevreji“ uračunati su i „ostali“. Prema statističkim podacima ukupan broj stranaca u Bosni i Hercegovini 1910. godine iznosio je 114.591.

Brčko	1.843	3.144	919	1.761	93	1.372	46	182
Gračanica	2.476	3.057	510	922	-	158	26	79
Gradačac	2.143	2.976	338	346	126	361	19	41
Kladanj	1.234	1.144	46	63	3	75	28	41
Maglaj	2.610	1.839	12	142	31	130	3	31
Orašje	837	885	2	55	21	115	38	5
Srebrenica	825	509	394	576	-	99	-	21
Vlasenica	1.374	1.394	258	400	-	72	8	55
Zvornik	1.809	2.011	653	754	-	179	50	148
SVEGA:	23.629	28.687	5.459	9.087	512	6.990	384	1.380

Na prvom popisu u gradovima Okruga, prema tabeli, živjelo je 29.629 stanovnika, a u posljednjem (30 godina kasnije) 46.144, što znači da je broj povećan za 16.160 žitelja, tj. za 54 % (u BiH za 64%). Po konfesijama stanje je bilo sljedeće: muslimana je više za 5.058, tj. za 21,4% (u BiH za 20,60%); pravoslavnih je više za 3.680, tj. za 67,4% (u BiH za 73,78%); katolika je više za 6.478, tj. za 126,5% (u BiH za 312,17%): Jevreja je više za 996, tj. za 259% (u BiH za 227%). Dakle, najveći procen-tualni porast gradskog stanovništva Okruga imalo je jevrejsko stanovniš-tvo, potom katoličko, pa pravoslavno a značajno procentualno najmanji priraštaj je imalo muslimansko stanovništvo. Porast broja gradskog stano-vništva i promjene konfesionalne strukture u direktnoj su vezi sa porastom privrednog i/ili administrativnog značaja grada sa aspekta interesa austrou-garske okupacione politike.

U gradu Tuzli ukupno povećanje stanovništva između dva popisa iz-nosilo je 6.140 žitelja (sa 5.119 na 11.259, tj. 121%),¹⁷ što po konfesijama izgleda ovako: muslimana je više za 1.914 žitelja (sa 3.918 na 5.832, tj. za 49%), pravoslavnih za 895 (sa 947 na 1.842, tj. za 94,5%), katolika za

¹⁷ Analizom je utvrđena razlika od -74 stanovnika u ukupnom broju stanovnika Tuzle (s ranije naznačenih 11. 333 na 11. 259). Ovu činjenicu napominjemo radi korektnosti u korištenju izvora, mada ona nije bitno uticala na brojčane i konfesionalne pokazatelje o stanovništvu Tuzle.

3.000 (sa 237 na 3.237, tj. za 126,5%), Jevreja za 331 (sa 17 na 348, tj. za 195%). Komparacijom porasta broja stanovnika u gradu Tuzli sa stanjem na području Okruga i Bosne i Hercegovine, evidentno je odstupanje jedino u znatno većem ukupnom priraštaju (koji iznosi 121% u odnosu na Okrug 54% i BiH 64%), dok je povećanje po konfesijama u globalu srazmjerno stanju na području Okruga i Bosne i Hercegovine, jer su i uzroci tome slični a u nekim segmentima i identični.

Stanovništvo Kotara Tuzla

O demografskim promjenama na području Bosne i Hercegovine u toku četverodecenijske austrougarske uprave sačuvano je obilje arhivske građe na osnovu koje je napisano više historiografskih tekstova. Također je, mada u znatno manjem obimu, ovo pitanje tretirano i za područje Tuzlanskog okruga. Međutim, znatno manje pažnje je zaokupljalo pitanje stanja stanovništva u samom Kotaru Tuzla, što je bio dovoljan razlog da se tome nešto detaljnije posvetimo, između ostalog, jer o tome postoje detaljni izvorni podaci sadržani u austrougarskim popisima stanovništva i u sačuvanoj arhivskoj građi. Također, nešto više pažnje u radu posvetili smo komparaciji podataka na relaciji Kotar – Okrug – BiH.

Na području Kotara Tuzla u razdoblju od prvih 30-ak godina austro-ugarske vladavine (1879-1910), zbirni statistički podaci potvrđuju sljedeće promjene:¹⁸

Popis	muslimani		pravoslavni		katolici		ostali		Svega	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
1879.	32.073	74	5.247	12	6.231	14	21	0,04	43.572	100
1910.	48.818	66	9.239	13	14.046	20	689	1	73.292	100
Priraštaj 1879-1910.	16.745	52	3.992	76	7.815	125	628	299	29.720	68

¹⁸ *Statistika mjesta i pučanstva Bosne i Hercegovine iz 1879; Rezultati popisa žiteljstva Bosne i Hercegovine iz 1910; Đ. Pejanović, Stanovništvo BiH, nepaginirano (Tabela 5 u Prilozima). U rubrici „ostali“ uračunati su i Jevreji.*

U komparaciji sa zbirnim podacima Okruga Tuzla dolazimo do saznanja da je priraštaj u Kotaru Tuzla iznosio 29.730 žitelja (68%) i u odnosu na Okrug Tuzla (58,5%) veći je za 9,5%, što je rezultat povećanog priraštaja stanovništva svih konfesija u Kotaru u odnosu na Okrug: katoličkog stanovništva (u Kotaru 125% u Okrugu 100,6%), zatim pravoslavnog (u Kotaru 76% u Okrugu 60%), te muslimanskog stanovništva (u Kotaru 52% u Okrugu 45,12%). Tome je ponajviše doprinio intenzivan razvoj Tuzle kao industrijskog i rudarskog centra, zasnovanog na eksploataciji uglja i industrijskoj proizvodnji soli, razvoju hemijske industrije, zatim središtu administracije (činovnika), konfesionalnih, obrazovnih i kulturnih zbivanja, te stacioniranju značajnih vojnih efekativa sobzirom na njenu sa aspekta Austro-Ugarske stratešku poziciju najistočnijeg okružnog centra prema susjednoj Srbiji.

Analizu stanja stanovništva na području Kotara Tuzla, omogućavaju podaci iz prvog (1879) i posljednjeg (iz 1910) austrougarskog popisa. U statističkim pregledima oba popisa sadržane su iste rubrike i to: redni broj, općina, vrsta naselja (grad, selo), kuća i stanova (kuća, stanova), stanovništvo po spolu (muški, ženski, ukupno), stanovništvo po vjeroispovijesti (muslimani, pravoslavci, katolici Izraelićani, drugi), što je olakšavajuće za istraživanja i komparacije svih vrsta podataka.¹⁹ Međutim, značajne poteškoće u tome čine različiti nazivi općina i nekih mjesta, a došlo je i do određenih administrativnih promjena između dva popisa. Pošto su općinska područja mijenjana, to nije moguće praviti komparacije po općinama, već jedino po naseljenim mjestima, mada se i pri tome javljaju određene poteškoće.

U prvom popisu (Prilog 1) naznačeno je 111 naziva općina, od kojih većinu čini samo istoimeno naselje, a samo su u jednom (manjem) broju općina (njih 14) naznačeni i nazivi mjesta (njih 43) u njihovom okviru (Čanić, Gnojnica, Jaruške, Marina Glava, Dubrava, Grabovica I, Gračanica - kod Živinica, Gvozdević, Hrasno, Lipovice, Požarnica, Tuzlaibeg, Tuzla Gornja i Vukovije). Iz toga proizilazi da su po ovom popisu u Kotaru Tuzla

¹⁹ Opširnije o tome vidjeti su: *Brojčani pokazatelji o stanovništvu Kotara Tuzla iz 1879.* (Prilog 1) i *Brojčani pokazatelji o stanovništvu Kotara Tuzla iz 1910. godine* (Prilog 2) na kraju ovoga rada.

postojala 154 naselja, od kojih je samo jedno gradskog tipa („Tuzla Dolnja“) a sva ostala su sela. U zadnjem popisu (Prilog 2) naznačeno je 38 općina sa nazivima naselja za svaku općinu ponaosob (od 3 do 8 naselja po općini), što ukupno iznosi 175 naseljenih mjesta. Novo 21 naselje je nastalo diobom postojećih ili naseljavanjem novih područja, a rezultat je, pored ostaloga, i povećanja broja stanovnika. Osim grada Tuzle sva druga naselja su seoskog tipa.

Brojčano stanje kuća i stanova iskazano je po svim naseljima u oba naznačena popisa. Taj odnos (1879:1910) bio je sljedeći: kuća: 8.127 prema 12.707, stanova 8.047 prema 12.789. To znači da je broj kuća povećan za 4.580, tj. za 56,35%, a broj stanova za 4.742, tj. za 59 %. Značajne promjene nastale su u gradu Tuzli, gdje je broj kuća uvećan za 686 (sa 1290 na 1976) tj. za 53 %, a broj stanova za 1.125 (sa 1053 na 2.268), tj. za 115 %, što je rezultat ubrzanog privrednog i društveno-ekonomskog razvoja ovoga grada kao okružnog i kotarskog centra.

Brojno stanje stanovništva Kotara Tuzla prema spolnoj strukturi izgledalo je ovako: 1879. muških 22.809 i ženskih 20.686, a 1910. muških 37.247 i ženskih 32.575. Broj muškaraca se povećao za 14.438, tj. za 63%, a žena za 11.889, tj. za 57,5 %. Procentualno nešto veće povećanje broja muškog stanovništva rezultat je, između ostalog, priliva stranaca (činovnika, poduzetnika i sl.) pretežno muške populacije.

Konfesionalna struktura stanovništva u prvom (1879) i posljednjem (1910) austrougarskom popisu (Prilozi 1 i 2) data je po svim naseljima - gradovima i selima Kotara Tuzla. Sumarni pregled tih podataka po konfesijama (muslimani, pravoslavci, katolici, Izraelićani i ostali) donosimo u sljedećoj tabeli:²⁰

²⁰ *Statistika mjesta i pučanstva Bosne i Hercegovine iz 1879.; Rezultati popisa žiteljstva Bosne i Hercegovine iz 1910;* Đ. Pejanović, *Stanovništvo BiH*, nepaginirano (Tabela 5 u Prilozima). U jednoj rubrici „Izraelićani i ostali“ su prikazani Izraelićani 21 i Ostali 84. Ovdje je važno ukazati na činjenicu da zbirni podaci u Prilogu 1 nisu potpuno tačni, te je provjerom umjesto broja 43.513 stanovnika korišten broj 43.778, umjesto broja 27.615 (ukupan broj muslimana) broj 32.481, umjesto broja 13.192 (ukupan broj pravoslavnih) broj 4.866. Pogreške su značajne kod zbirnih brojeva muslimanskog i pravoslavnog stanovništva, dok su novoutvrđeni zbirni podaci približni ranije korištenim podacima i ne utiču bitnije na promjenu komparativnih podataka i validnost datih analiza.

Popis	muslimani		pravoslavci		katolici		Izraelićani i ost.	Svega		
	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
1879.	32.481	74	4.866	11,25	6.326	14,5	105	0,25	43.778	100
1910.	45.818	65,62	9.269	13,22	14.046	20,12	689	1	69.822	100
Priraštaj 1879-1910.	13.337	41	4.370	90	7.720	122	84	556	26.011	59,5

U komparaciji sa zbirnim podacima Okruga Tuzla dolazimo do saznanja da je priraštaj u Kotaru Tuzla iznosio 26.011 žitelja (59,5%) a u Okrug Tuzla (58,5%), tj. veći je za svega 1%, što je rezultat povećanog priraštaja stanovništva svih konfesija u Kotaru u odnosu na Okrug: katoličkog stanovništva (u Kotaru 122 % u Okrug 100,6%), zatim pravoslavnog (u Kotaru 90% u Okrug 60%), te procentualno najmanjeg priraštaja muslimanskog stanovništva (u Kotaru 41% u Okrug 45,12 %). Dakle, ukupno uzevši, demografske promjene u Kotaru Tuzla su prilično veće u odnosu na područje Okruga Tuzla: kod katoličkog stanovništva iznose 122 % (u Okrug 100,6 %), kod pravoslavnog 90% (u Okrug 60%), te naročito kod jevrejskog (i ostalog) stanovništva 566% (u Okrug svega 0,25%). S druge strane je procentualno manji priraštaj muslimanskog stanovništva u Kotaru 41% (u odnosu na Okrug 45,12%).

Komparacijom podataka iz prvog i zadnjeg popisa (Prilog 1 i Prilog 2) je vidljivo da su se najznačajnije promjene dogodile u gradu Tuzli, što je bitno uticalo na promjenu sumarnog procentualnog odnosa među konfesijama na razini Kotara. To se vidi iz zbirnih podataka naznačenih u tabeli i na području Kotara, gdje je procentualno smanjeno ušesće muslimanskog stanovništva sa 74% (1879) na 65,62% (1910). Međutim, tek se analizom podataka za grad Tuzlu iz dva naznačena popisa dobija odgovor o razmjerama (i uzrocima) promjena konfesionalne strukture stanovništva Kotara,

tj. da su se najveće promjene dogodile upravo u gradu Tuzli, a što je vidljivo iz sljedeće tabele:²¹

Popis	muslimani		pravoslavci		katolici		Izraelićani i ostali		Svega	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
1879.	3.918	76,54	947	18,5	237	4,63	17	0,33	5.119	100
1910.	5.869	51,4	1.842	16,13	3.294	28,85	415	3,63	11.420	100
Priraštaj 1879-1910.	1.951	48,75	895	94,5	3.057	1.290	398	2.340	6.301	123

Dakle, u gradu Tuzli je priraštaj muslimana iznosio 1.951 žitelja (48,75% u Kotaru 41%), pravoslavnih 895 žitelja (94,5% u Kotaru 90%), katolika 3.057 (1290% u Kotaru 122%), te Izraelićana i ostalih 398 žitelja (2340% u Kotaru 556%). Ukupan priraštaj u gradu Tuzli (1789-1910) iznosio je 6.301 žitelja,²² odnosno procentualno 123% (u Kotaru 59,5%). Na naznačene konfesionalne promjene (izražene u brojčanim i procentualnim pokazateljima) u strukturi grada Tuzle, ponajviše je utjecalo iseljavanje muslimanskog, a doseljavanje katoličkog (i u znatno manjoj mjeri pravoslavnog) stanovništva, kao i jednog broja Jevreja („Izraelićana“), koji su upravljali novčanim tokovima. Doseljenici su upravljali procesima eksploatacije uglja i industrijske proizvodnje soli, razvojem hemijske industrije, zatim administracijom (činovništvom), te obrazovnim i kulturnim zbivanjima. U Tuzli su stacionirani i značajne vojne snage sobzirom na njenu sa

²¹ Vidi Prilog 1 i Prilog 2 na kraju rada. Ovdje treba naznačiti da zbirni podaci o stanovništvu grada Tuzle, naznačeni u Prilogu 2 (za 1910) nisu tačni, već da umjesto naznačenih 11.333 žitelja, iznose 11.420 žitelja. Ta razlika (od 87 žitelja što čini 0,76%) nije od bitnog značaja za ovu temu, ali je neophodno da se naznačene analize zasnivaju na validnim pokazateljima.

²² Kada se zbroje podaci o broju stanovništva po vjeroispovijestima, prikazani u Prilogu 2, onda se dolazi do broja 11.420, umjesto kako je u istom prilogu naznačeno 11.333 (zbir muških i ženskih), a za taj broj smo i ranije ukazali da je netačan (korišten je podatak od 11.252 stanovnika). Ovdje smo se opredijelili za podatak 11.420 koji se dobije na naznačeni način (tj. zbrajanjem podataka po konfesijama), tako da se time ne dovode u pitanje ostali podaci iz ovoga izvora. To je rezultiralo novim podatkom da je porast stanovništva Tuzle iznosio 123%, umjesto ranije naznačenih 121%.

aspekta Austro-Ugarske stratešku poziciju najistočnijeg okružnog centra prema za nju neprijateljskoj susjednoj Srbiji.

Zgrada austrougarske pošte u Tuzli (Izvor: ATK, ZFTG, A-1361)

Demografske promjene u broju i konfesionalnoj strukturi stanovništva Kotara Tuzla, zahvatile su i naselja izvan grada Tuzle. Priraštaj je evidentan u svim naseljima: od onih koja su apsolutno ili dominantno jedne konfesionalne strukture, do onih koja su u manjoj ili većoj mjeri konfesionalno heterogena. Ilustracije radi navodimo podatke iz prvog i zadnjeg popisa (iz Priloga 1 i 2) za po nekoliko sela koja su bila i (uglavnom) ostala jedno konfesionalna, odnosno onih koja su bila i ostala višekonfesionalna:²³

Selo	muslimani		pravoslavni		katolici		Izraelićani i ostali	
	1879.	1910.	1879.	1910.	1879.	1910.	1879.	1910.
Banovići	381	480	-	3	-	-	-	-
Breške	38	78	-	-	316	418	-	-

²³ Vidi Prilog 1 i Prilog 2 na kraju rada.

Orašje	-	-	103	189	-	-	-	-
Parselo	-	-	-	1	204	448	-	-
Puračić	706	1.101	36	129	-	12	3	20
Husino	-	11	-	-	660	1.109	-	-
Ljubače	27	22	-	-	261	544	-	-

Iz naznačenih podataka je vidljivo da su Banovići u oba popisa naseljeni jedino muslimanima (uz manje promjene), da su Breške i Parselo također u oba popisa jednonacionalne (katoličke) sredine, kao što je to i Orašje (pravoslavno). Husino je u prvom popisu bilo isključivo katoličko, a u drugom je u manjoj mjeri naseljeno i muslimanima. Dvokonfesionalno je u oba popisa stanovništvo Ljubača, dok je Puračić primjer višekonfesionalnog naselja, uglavnom muslimana i pravoslavnih, ali i katolika i „Izraelićana“ i drugih. Ovo je primjer kako se u sredinama u kojima je postojala neka privredna aktivnost (kakva je u ovom slučaju eksploatacija šuma u Puračiću) stanovništvo neminovno više konfesionalno 'miješalo', dolaskom stranaca i na druge načine.

Zaključak

Austrougarska okupacija Bosne i Hercegovine imala je odraza na sve segmente života bosanskohercegovačkog stanovništva. Provođena je kolonizatorska i aneksionistička politika, nastojeći da se Bosna i Hercegovina što prije trajno inkorporira u državno-pravni i društveno-ekonomski sistem dvojne Monarhije. U tome se oslanjala na domaće katoličko stanovništvo, a posebno na doseljenike (činovnike, privredne stručnjake, poduzetnike, vojnike i dr.) uglavnom katolike. Najžešći otpor novim vlastodršcima pružili su muslimani, u početku oružanim otporom okupaciji, a potom najčešće iseljavanjem. Pravoslavno stanovništvo je okupaciju prihvatilo kao privremenu – prelaznu etapu na putu priželjkivanog prisajedinjenja Bosne i Hercegovine Kraljevini Srbiji.

Promjene u brojnosti i konfesionalnoj strukturi bosanskohercegovačkog stanovništva odraz su ciljeva i toka implementacije okupacione austrougarske politike, koja je sve vrijeme bila kolonizatorska i aneksionistička. Rezultati takve politike obznanjeni su posljednjim popisom stanovniš-

tva 1910. godine, a njihovi dometi se mjere komparacijom podataka sa prvim popisom iz 1879. godine. Sumarni podaci o stanovništvu pokazuju da je u toku od oko 30 godina austrougarske vladavine (1878-1910) u Bosni i Hercegovini porastao broj stanovništva za 739.880 odnosno za 63,88%, da je najveći priraštaj imalo katoličko stanovništvo - uslijed doseljavanja, a najmanji muslimansko - uslijed iseljavanja.

Strateški ciljevi okupacione politike i mjere kojima su provedeni na području cijele Bosne i Hercegovine, dosljedno su ostvarivani i na području Okruga Tuzla, kao jednog od šest bosanskohercegovačkih administrativnih okružnih oblasti. To potvrđuju podaci o zbirnom povećanju broja stanovnika ali i o priraštaju po konfesionalnim zajednicama. Tako je ukupan priraštaj stanovništva na području Okruga Tuzla u razdoblju od 1879. do 1910. godine iznosio 156.936, odnosno 58,5%, što je za 5,38% manje nego na nivou Bosne i Hercegovine. Promjene u okvirima konfesija su slijedile trendove na području cijele Bosne i Hercegovine, tako da je najveći procentualni prirast imalo katoličko stanovništvo (100,6%), zatim pravoslavno 60% a najmanji muslimansko 45,12%. Enormno je bilo povećanje Jevreja i drugih, ali pošto se radilo u cjelini uzevši o malim brojkama to nije bitnije uticalo na brojčane i konfesionalne odnose.

U Kotaru Tuzla su, kao središnjem kotaru Okruga, centru industrije i rudarstva, najdosljednije došle do izražaja sve reperkusije okupacionog sistema. Ukupan priraštaj stanovništva iznosio je 26.011 žitelja što čini 59,5% (svega 1% više nego u Okrugu), dok je priraštaj po konfesijama bio izraženiji, u pozitivnom i negativnom omjeru u odnosu na Okrug: katoličko stanovništvo je imalo rast od 122 % (u Okrugu 100,6%), pravoslavno 90% (u Okrugu 60%), dok je jedino muslimansko stanovništvo imalo procentualno najmanji priraštaj od 41% (u Okrugu 45,12 %). Veliki rast je imalo i jevrejsko i drugo stanovništvo. Dakle, ukupno uzevši, demografske promjene u Kotaru Tuzla se prilično razlikuju u odnosu na područje Okruga Tuzla, iste su znatno veće u Kotaru u odnosu na Okrug kod katoličkog stanovništva (122%:100,6%), kao i kod pravoslavnog (90% : 60%), te naročito kod jevrejskog (i ostalog) stanovništva. S druge strane, znatno je procentualno manji priraštaj muslimanskog stanovništva u Kotaru u odnosu na Okrug (41% : 45,12%).

Na ukupno brojno stanje stanovništva i pripadnost po konfesijama na razini Kotara Tuzla (1879-1910), bitno su uticale promjene u gradu Tuzli. Ukupan broj stanovništva se povećao za 6.301 odnosno 123% (u Kotaru 59,5%), pri čemu se povećalo brojno i procentualno stanje svih konfesija osim procentualno kod muslimana i to: katolika sa 4,63 na 1.290%, pravoslavnih sa 18,5 na 94,5%, Jevreja i ostalih sa 0,33 na 2.340%, dok je procenat učešća muslimana smanjen sa 76,54 na 48,75%. Ove promjene nastale su kao odraz privrednih tokova u Tuzli, industrijskom i rudarskom gradu, i njima nije narušena multikonfesionalna struktura stanovništva grada, već je dodatno povećana. Na seoskom području Kotara se održala postojeća konfesionalna struktura stanovništva, tako da je većina naselja zadržala monokonfesionalni ili dvokonfesionalni karakter, stim da je u jednom broju naselja došlo do multikonfesionalnog sastava čemu su davale impuls određene privredne aktivnosti (primjer Puračića), o čemu je urađena prigodna tabelarna analiza. U najkraćem, promjene u broju i konfesionalnoj strukturi Kotara Tuzla, odražavaju temeljne ciljeve i rezultate austrougarske okupacione politike, uz određene specifičnosti koje se tiču osobenosti njegovog privrednog razvoja. Kotar Tuzla je i dalje ostao multikonfesionalno područje sa procentualnim povećanjem učešća katolika (i ostalih), a smanjenjem učešća muslimana, kao što se zbilo i na području Okruga Tuzla i Bosne i Hercegovine, samo u nešto većim vrijednostima.

POPULATION OF THE TUZLA COUNTY IN TIME OF AUSTRO-HUNGARIAN ADMINISTRATION

Conclusion

The Austro-Hungarian occupation of Bosnia and Herzegovina had an impact on all segments of the life of the Bosnian population. A colonization and annexationist policy were implemented, striving to permanently incorporate Bosnia and Herzegovina into the state-legal and socio-economic system of the Dual Monarchy as soon as possible. In this, it relied on the native Catholic population, and especially on the settlers (officials, economic experts, entrepreneurs, soldiers, etc.) mostly Catholics. The

fiercest resistance to the new rulers was offered by Muslims, initially by armed resistance to the occupation, and then most often by emigration. The Orthodox population accepted the occupation as a temporary – transitional stage on the way to the desired accession of Bosnia and Herzegovina to the Kingdom of Serbia.

Changes in the number and confessional structure of the population of Bosnia and Herzegovina are a reflection of the goals and implementation of the Austro-Hungarian occupation policy, which was colonizing and annexationist throughout. The results of such a policy were announced by the last population census in 1910, and their scope is measured by comparing the data with the first census from 1879. Summary data on the population show that during the 30 years of Austro-Hungarian rule (1878-1910) in Bosnia and Herzegovina, the population grew by 739,880, i.e., by 63.88%, that the largest increase was the Catholic population - due to immigration, and the smallest was the Muslim population - due to emigration.

The strategic objectives of the occupation policy and the measures implemented throughout Bosnia and Herzegovina were consistently achieved in Tuzla District, as one of the six administrative districts of Bosnia and Herzegovina. This is confirmed by the data on the aggregate increase in the number of inhabitants, but also on the increase by confessional communities. Thus, the total population increase in the area of Tuzla District in the period from 1879 to 1910 was 156,936, or 58.5%, which is 5.38% less than the level of Bosnia and Herzegovina. Changes in the framework of confessions followed the trends in the entire territory of Bosnia and Herzegovina, so that the largest percentage increase was the Catholic population (100.6%), followed by the Orthodox 60% and the smallest Muslim 45.12%. The increase of Jews and others was enormous, but since it was done as a whole, taking into account small numbers, it did not significantly affect numerical and confessional relations.

In the Tuzla County, as the central County of the District, the center of industry and mining, all the repercussions of the occupation system came to the fore most consistently. The total increase in the population was 26,011 inhabitants, which is 59.5% (only 1% more than in the District), while the increase by denomination was more pronounced, in a positive and negative ratio compared to the District: the Catholic population had a

growth of 122% (in the District 100.6%), Orthodox 90% (in the District 60%), while only the Muslim population had the smallest percentage increase of 41% (in the District 45.12%). The Jewish and other populations also had a great growth. So, overall, the demographic changes in the Tuzla County are quite different compared to the area of Tuzla District, they are significantly greater in the County compared to the District in the Catholic population (122%:100.6%), as well as in the Orthodox (90%:60%), and especially among the Jewish (and other) population. On the other hand, the percentage increase of the Muslim population in the County is significantly lower compared to the District (41%: 45.12%).

Changes in the city of Tuzla significantly affected the overall numerical state of the population and affiliation by denomination at the level of Tuzla County (1879-1910). The total number of the population increased by 6,301, i.e., 123% (59.5% in the County), where the number and percentage of all confessions increased, except for the percentage of Muslims: Catholics from 4.63 to 1,290%, Orthodox from 18.5 to 94.5%, Jews and others from 0.33 to 2,340%, while the percentage of Muslim participation decreased from 76.54 to 48.75%. These changes arose as a reflection of economic trends in Tuzla, an industrial and mining town, and they did not damage the multi-confessional structure of the town's population, but rather increased it. In the rural area of the County, the existing confessional structure of the population was maintained, so that most of the settlements retained their mono-confessional or bi-confessional character, while in a number of settlements a multi-confessional composition was reached, which was stimulated by certain economic activities (the example of Puračić), about which an appropriate tabular analysis was made. In short, the changes in the number and confessional structure of the Tuzla County reflect the fundamental goals and results of the Austro-Hungarian occupation policy, with certain specificities concerning the peculiarity of its economic development. The Tuzla County remained a multi-confessional area with a percentage increase in the participation of Catholics (and others), and a decrease in the participation of Muslims, as happened in the area of Tuzla District and Bosnia and Herzegovina, only in slightly higher values.

BROJČANI POKAZATELJI O STANOVNIŠTVU KOTARA TUZLA PO POPISU IZ 1879. GODINE*

Redni broj	Općina	Mjesto	Vrsta naselja	Kuća i stanova		Stanovništvo po spolu			Stanovništvo po vjeroispovijesti				
									muslimani	pravoslavci	katolici	izraelčani	drugih vjera
			grad - selo	kuća	stanova	muški	ženski	ukupno					
1.	Babica		Dorf	62	63	173	153	326	275	51	-	-	-
2.	Babinaluka		selo	55	55	174	140	314	314	-	-	-	-
3.	Banovići		"	76	73	191	190	381	381	-	-	-	-
4.	Bistrač		"	46	46	207	180	387	5	20	362	-	-
5.	Bokavić		"	29	29	84	65	149	144	-	5	-	-
6.	Breške		"	45	46	194	160	354	38	-	316	-	-
7.	Brgulić		"	9	9	39	38	77	27	8	42	-	-
8.	Brstarac Turski		"	31	31	107	84	191	191	-	-	-	-
9.	Brnjice		"	22	24	58	57	115	49	66	-	-	-
10.	Bučik		"	25	25	91	75	166	166	-	-	-	-
11.	Cage		"	21	22	72	65	137	137	-	-	-	-
12.	Cerik		"	7	8	22	21	43	43	-	-	-	-
13.	Crnoblato		"	15	15	47	48	95	95	-	-	-	-
14.	Crvenobrodo		"	45	45	121	92	213	213	-	-	-	-
15.	Čanić	Čanić Dobrinje	"	20	20	103	90	193	-	-	193	-	-
16.	Dabastica		"	40	40	117	100	217	217	-	-	-	-
17.	Dedin		"	18	18	43	47	90	90	-	-	-	-
18.	Devetak		"	92	92	246	212	458	458	-	-	-	-
19.	Dobastica I		"	61	61	159	157	316	316	-	-	-	-
20.	Dobastica II		"	7	7	20	13	33	33	-	-	-	-
21.	Dokani		"	32	32	174	157	331	8	-	323	-	-
22.	Dolove		"	18	18	70	45	115	115	-	-	-	-
23.	Dragunica		"	28	28	89	159	159	-	-	-	-	-
24.	Dragunija		"	68	68	290	266	556	18	131	407	-	-
25.	Gjurgjevik		"	114	129	353	318	671	632	-	-	-	39
26.	Gnojnica	Berkovica	"	20	29	61	53	114	114	-	-	-	-
		Gnojnica	"	110	151	309	275	584	584	-	-	-	-
		Kruševce	"	50	50	140	127	267	367	-	-	-	-
27.	Gosovica		"	16	20	44	31	75	75	-	-	-	-
28.	Grivice		"	76	78	210	195	405	405	-	-	-	-
29.	Holilbašić		"	55	55	174	140	314	314	-	-	-	-
30.	Hudeć		"	18	18	60	37	97	17	-	80	-	-
31.	Jaruška	Jaruška	"	28	27	94	85	179	108	71	-	-	-
		Turija Gornja	"	26	25	82	70	152	152	-	-	-	-
32.	Jasenica Gornja		"	65	65	207	192	399	57	-	342	-	-
33.	Jasenica Kat.		"	51	51	193	152	345	67	-	278	-	-
34.	Krušik		"	6	6	14	14	28	28	-	-	-	-
35.	Lenobud Dol.		"	40	38	111	78	189	189	-	-	-	-
36.	Lenobud		"	39	39	128	111	239	239	-	-	-	-

* Statistika mjesta i pučanstva Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1880.

	Gor.												
37.	Lipnica		"	88	88	356	271	627	26	-	601	-	-
38.	Lipnica turska		"	52	50	124	105	229	229	-	-	-	-
39.	Lisović		"	42	41	129	103	232	232	-	-	-	-
40.	Ljepunica		"	22	23	93	73	166	-	-	166	-	-
41.	Ljubača		"	34	35	156	132	288	27	-	261	-	-
42.	Lukavac hrstj.		"	38	38	97	106	203	16	187	-	-	-
43.	Lukavac Turski		"	165	165	475	431	906	906	-	-	-	-
44.	Marina glava	Dobrinje Marina glava Mramor	"	14	14	67	55	122	50	-	72	-	-
			"	9	9	26	28	54	24	30	-	-	-
			"	26	25	60	62	122	122	-	-	-	-
45.	Mihatović		"	12	12	41	36	77	77	-	-	-	-
46.	Milešić		"	15	15	44	38	82	82	-	-	-	-
47.	Milić		"	7	7	21	18	39	39	-	-	-	-
48.	Mirčina		"	99	99	262	213	475	475	-	-	-	-
49.	Modrac		"	21	21	63	45	108	108	-	-	-	-
50.	Moluha		"	45	48	111	99	210	210	-	-	-	-
51.	Moranci		"	38	40	107	82	189	189	-	-	-	-
52.	Donji (Brničani)		"										
53.	Moranci Gornji		"	51	52	139	147	286	286	-	-	-	-
54.	Moranka Donja		"	34	34	93	92	185	185	-	-	-	-
55.	Moranka Gor.		"	57	57	139	134	273	273	-	-	-	-
56.	Obodnica Kat.		"	49	49	180	183	363	-	-	343	-	-
57.	Obodnica Tur.		"	45	45	131	118	249	249	-	-	-	-
58.	Odurović		"	23	24	64	58	122	122	-	-	-	-
59.	Omazići		"	122	125	333	312	645	645	-	-	-	-
60.	Orašje		"	13	13	55	48	103	-	103	-	-	-
61.	Osječani		"	54	55	186	176	362	330	-	-	-	32
62.	Parselo		"	22	23	105	99	204	-	-	204	-	-
63.	Pašće Turski		"	95	90	269	213	482	341	-	141	-	-
64.	Petrovice		"	21	21	41	48	89	89	-	-	-	-
65.	Plane		"	23	22	64	64	128	128	-	-	-	-
66.	Podgorje		"	52	60	188	170	358	217	141	-	-	-
67.	Podgorje- vac		"	32	31	110	103	213	-	213	-	-	-
68.	Podorašje		"	20	19	67	51	118	118	-	-	-	-
69.	Podpić		"	58	58	194	184	378	-	378	-	-	-
70.	Pole mahala (Brečani)		"	17	17	44	38	82	82	-	-	-	-
71.	Poljane Kat.		"	31	33	107	93	200	77	-	115	-	8
72.	Poljice		"	156	158	393	387	780	780	--	-	-	-
73.	Pribitković		"	10	11	26	21	47	47	-	-	-	-
74.	Pridražić		"	12	14	50	40	90	90	-	-	-	-
75.	Priluka		"	180	182	515	471	986	986	-	-	-	-
76.	Prokošović		"	72	72	188	180	368	368	-	-	-	-
77.	Puračić		"	170	150	395	350	745	706	36	-	3	-
78.	Rapaće		"	6	6	30	18	48	48	-	-	-	-
79.	Rašljeva		"	56	56	171	121	292	292	-	-	-	-
80.	Repnik		"	64	62	186	165	351	351	-	-	-	-
81.	Ribnica		"	66	65	212	168	380	307	73	-	-	-
82.	Seona		"	105	105	303	289	592	592	-	-	-	-
83.	Sići		"	10	10	41	35	76	76	-	-	-	-
84.	Sikulja		"	67	67	179	172	351	267	84	-	-	-

	Tur.												
85.	Smoluća		"	74	74	277	249	526	23	503	-	-	-
86.	Ševar		"	16	17	40	43	83	66	-	12	-	5
87.	Tinja Tur.		"	44	44	161	136	297	161	136	-	-	-
88.	Treštenica		"	87	87	227	218	445	348	97	-	-	-
89.	Tulovići		"	57	55	152	135	287	287	-	-	-	-
90.	Turija Dol.		"	66	63	179	144	323	323	-	-	-	-
91.	Tušan mahala		"	20	19	63	51	114	114	-	-	-	-
92.	Tuzla Dolnja		grad	1290	1053	2593	2526	5119	3918	947	237	17	-
93.	Uroza		selo	26	26	74	73	147	147	-	-	-	-
94.	Usina		"	107	99	350	310	660	-	-	660	-	-
95.	Višća Dolnja (Požar)		"	42	45	130	106	236	160	-	76	-	-
96.	Višća Gornja		"	35	35	97	93	190	152	38	-	-	-
97.	Vmjajević		"	13	13	33	35	68	-	68	-	-	-
98.	Živinice		"	54	59	170	153	323	-	-	323	-	-
99.	Živinice Tur.		"	165	175	425	387	812	812	-	-	-	-
100.	Dubrava	Dubrava	"	124	124	342	325	667	667	-	-	-	-
		Dubra	"	70	70	178	170	348	348	-	-	-	-
		Sabit Muradija	"	25	25	93	104	197	-	-	197	-	-
101.	Grabovica I	Grabovica	"	20	21	91	71	162	-	-	162	-	-
		Kolovrat	"	8	8	29	21	50	-	-	50	-	-
		Kosci	"	10	11	41	40	81	-	-	81	-	-
		Križioni	"	15	15	39	46	85	-	-	85	-	-
		Solina	"	7	7	28	20	48	-	-	48	-	-
		Tetima	"	12	12	43	42	85	-	-	85	-	-
102.	Grabovica II	Slavinovci	"	12	15	46	33	79	27	-	52	-	-
103.	Gračanica	Bašibegovci	"	72	76	178	169	347	347	-	-	-	-
		Gračanica	"	58	59	167	156	323	323	-	-	-	-
		Kovači	"	21	21	47	50	97	97	-	-	-	-
		Lukavica Dol	"	47	57	125	130	255	255	-	-	-	-
		Lukavica Gor	"	50	53	124	108	232	232	-	-	-	-
		Nevrenča	"	12	13	27	31	58	40	18	-	-	-
		Svojat	"	25	28	59	52	111	111	-	-	-	-
		Zloseto	"	32	32	71	69	140	140	-	-	-	-
104.	Gvozdević	Črijevčić	"	11	11	26	29	55	52	3	-	-	-
		Dunajević	"	10	11	29	33	52	-	52	-	-	-
		Gvozdević	"	27	27	69	60	129	114	15	-	-	-
		Kišić	"	18	18	40	43	83	83	-	-	-	-
		Kuljen	"	25	26	67	81	148	148	-	-	-	-
		Matjević	"	15	15	49	49	98	-	98	-	-	-
		Zukić	"	20	20	50	40	90	90	-	-	-	-
105.	Hrasno	Hrasno	"	92	92	261	240	501	501	-	-	-	-
		Kikači	"	39	39	135	126	261	261	-	-	-	-
		Seljublje	"	37	37	100	83	183	183	-	-	-	-
106.	Lipovice	Jeginovlug	"	29	30	102	92	194	-	194	-	-	-
		Lipovice	"	38	45	106	120	226	226	-	-	-	-
		Petrovice	"	47	52	148	139	287	287	-	-	-	-
		Soračić	"	25	26	76	66	142	142	-	-	-	-
107.	Požarnica	Čaklović	"	30	30	113	117	230	-	230	-	-	-
		Konjiković	"	9	9	29	25	54	-	54	-	-	-
		Kolimor	"	26	26	78	65	143	-	143	-	-	-
		Potraš	"	9	9	32	28	60	-	60	-	-	-
		Požarnica	"	64	64	232	186	418	-	418	-	-	-
		Sviljevina	"	30	30	90	83	173	-	173	-	-	-
108.	Slavinovići	Slavinovići	"	16	30	40	34	74	67	-	7	-	-
109.	Tuzlaibeg	Grabovnica	"	12	12	30	30	60	60	-	-	-	-
		Vršani	"	16	16	52	47	99	99	-	-	-	-

A. Kožar, *Saznanja*, 10, Tuzla, 2022, 147–178.

110.	Tuzla Gornja	Čaklović tur Kolovrat Kovačica Tuzla Gornja	" " " grad	14 9 14 315	16 6 14 329	28 14 38 763	30 13 32 615	58 27 70 1378	58 26 - 1371	- 1 70 6	- - - -	- - - 1	- - - -
111.	Vukovija	Tošić Vukovija	Dorf selo	87 169	90 180	247 451	219 397	466 848	466 848	- -	- -	- -	- -
SVEGA:				8127	8047	22809	20686	43513	27615	13192	6326	21	84

BROJČANI POKAZATELJI O STANOVNIŠTVU KOTARA TUZLA PO POPISU IZ 1910. GODINE*

Redni broj	Općina	Mjesto	Vrsta naselja	Kuća i stanova		Stanovništvo po spolu			Stanovništvo po vjeroispovjesti				
			grad - selo	kuća	stanova				muslimani	pravoslavci	katolici	izričani	drugih vjera
						muški	ženski	ukupno					
1	Gradski i industrijski kotar Tuzla	Lukavac	selo	62	177	538	342	880	27	88	546	1	218
		Simin Han	selo	15	20	71	69	140	-	46	87	7	-
		Tuzla	grad	1976	2268	5941	5392	11333	5869	1842	3294	348	67
2	Banovići	Banovići	selo	110	108	272	220	492	489	3	-	-	-
		Grivice	selo	97	92	240	205	445	443	2	-	-	-
		Milići		9	8	17	7	24	24	-	-	-	-
		Podgorje tursko	selo	54	54	139	99	238	238	-	-	-	-
		Pribitković	selo	10	10	35	23	58	58	-	-	-	-
		Repnik	selo	96	83	246	202	448	448	-	-	-	-
		Tulović	selo	77	76	206	167	373	373	-	-	-	-
3	Bašigovci	Željeva (Podgorje srpsko)	selo	24	24	76	59	135	-	135	-	-	-
		Bašigovci	selo	85	90	241	201	442	442	-	-	-	-
		Donja Lukavica	selo	61	63	168	138	306	306	-	-	-	-
		Gornja Lukavica	selo	73	70	224	170	394	394	-	-	-	-
		Kovači	selo	19	20	56	62	118	118	-	-	-	-
4	Bistarac	Nevrenča	selo	24	23	71	62	133	100	6	27	-	-
		Bistarac katolički	selo	91	89	347	296	643	1	-	642	-	-
		Bistarac turski	selo	65	63	208	191	399	384	5	10	-	-
		Miljatovići	selo	12	12	69	50	119	119	-	-	-	-
		Plane	selo	39	37	112	99	211	208	3	-	-	-
5	Bokavić	Šiće	selo	18	18	81	65	147	147	-	-	-	-
		Bokavić	selo	47	44	139	135	274	274	-	-	-	-
		Poljana katolička	selo	32	35	106	87	193	-	-	193	-	-
		Poljana turska	selo	38	38	103	66	169	169	-	-	-	-
		Ševar	selo	30	30	106	77	183	154	-	29	-	-
6	Crijevčevići	Crijevčevići	selo	15	15	41	40	81	67	14	-	-	-
		Dunajevići	selo	10	12	30	29	59	-	59	-	-	-
		Gvozdović	selo	36	36	97	76	173	135	38	-	-	-
		Kršići	selo	10	20	39	41	80	80	-	-	-	-
		Kuljen	selo	30	30	76	72	148	148	-	-	-	-
		Matijevići	selo	24	23	75	71	146	-	146	-	-	-
		Zukići	selo	28	28	71	74	145	138	6	1	-	-
7	Dubošnica-Čifluk	Dobošnica-Čifluk	selo	101	103	262	244	506	470	7	29	-	-

* Rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 10. oktobra 1910, Sarajevo, 1912, 118-126.

		Dobošnica-Garac	selo	55	56	133	111	244	244	-	-	-	-
		Dobošnica-Halilbašić	selo	90	89	228	213	441	441	-	-	-	-
		Smoluća	selo	153	153	434	406	840	40	800	-	-	-
8	Dobrnja	Čanići	selo	41	41	141	99	240	-	-	240	-	-
		Dobrnja	selo	100	97	278	251	529	529	-	-	-	-
		Marina Glava srpska	selo	12	9	29	24	58	7	46	-	-	-
		Marina Glava turska	selo	34	32	74	56	130	130	-	-	-	-
		Milešići	selo	19	19	58	52	110	110	-	-	-	-
		Mramor	selo	20	19	78	67	145	-	-	145	-	-
9	Dokanj	Breške	selo	78	78	244	252	496	78	-	418	-	-
		Crno Blato	selo	21	20	77	76	158	-	153	-	-	-
		Dokanj	selo	59	61	283	254	537	-	-	537	-	-
		Visori	selo	15	14	39	33	72	-	72	-	-	-
10	Dragunja	Donja Dragunja	selo	36	37	146	113	259	-	-	259	-	-
		Donja Jasenica	selo	78	77	240	237	477	35	135	307	-	-
		Drapnići	selo	20	20	60	55	115	10	-	105	-	-
		Gornja Dragunja	selo	42	39	193	161	354	-	170	184	-	-
		Gornja Jasenica	selo	93	93	414	302	716	127	573	16	-	-
		Osoje	selo	46	46	139	123	252	262	-	-	-	-
11	Dubrave	Donje Dubrave	selo	99	100	268	261	529	529	-	-	-	-
		Dubrave katoličke	selo	50	49	147	121	268	-	-	268	-	-
		Gornje Dubrave	selo	197	199	544	470	1014	1014	-	-	-	-
12	Falešić	Brnjičani	selo	45	47	127	100	227	227	-	-	-	-
		Donji Moranjci	selo	66	67	193	188	381	381	-	-	-	-
		Falešić	selo	44	44	112	105	217	217	-	-	-	-
		Gornji Moranjci	selo	75	73	222	190	412	412	-	-	-	-
13	Gnojnica	Barkovica	selo	29	29	112	108	220	220	-	-	-	-
		Gnojnica	selo	163	162	451	390	841	841	-	-	-	-
		Kruševica	selo	72	74	185	153	338	338	-	-	-	-
14	Gornja Tuzla	Čaklovići turski	selo	32	30	77	73	150	127	2	21	-	-
		Gornja Tuzla	selo	366	334	852	746	1598	1598	-	-	-	-
		Kovačevo selo	selo	22	20	68	63	131	-	129	3	-	-
15	Gornje Petrovice	Gornje Petrovice	selo	71	60	197	189	385	380	5	1	-	-
		Jeginov Lug	selo	50	43	136	130	263	-	265	-	-	-
		Svračić	selo	37	33	93	72	165	165	-	-	-	-
16	Đurdevik	Djedina	selo	27	25	69	49	118	118	-	-	-	-
		Đurdevik	selo	171	162	533	439	972	951	21	-	-	-
		Vrnojevići	selo	16	16	44	44	88	-	88	-	-	-
17	Hrasno	Hrasno	selo	150	139	318	320	638	612	26	-	-	-
		Seliublje	selo	70	62	147	154	301	301	-	-	-	-
18	Kikači	Babina Luka	selo	13	11	22	30	52	52	-	-	-	-
		Kikači	selo	85	74	207	176	383	383	-	-	-	-
		Lipovica	selo	63	51	170	136	306	306	-	-	-	-
19	Kolovrat	Grabovica katolička	selo	36	37	149	121	270	-	-	270	-	-
		Kolovrat	selo	12	13	46	40	86	-	-	86	-	-
		Kosci	selo	14	14	49	36	85	-	-	85	-	-
		Križaone	selo	29	30	93	86	179	-	19	160	-	-

		Slavinovići	selo	18	16	38	38	76	9	-	67	-	-
		Tetima	selo	17	17	59	38	97	-	-	97	-	-
20	Lipnica	Hudeč	selo	53	46	144	126	270	-	40	217	6	7
		Lipnica katolička	selo	152	140	500	400	900	-	-	900	-	-
		Lipnica turska	selo	75	73	197	169	366	356	-	-	-	-
21	Lisovići	Brezik	selo	21	20	81	66	147	147	-	-	-	-
		Lisovići	selo	33	33	162	135	297	297	-	-	-	-
		Podorašje	selo	32	31	119	104	223	223	-	-	-	-
		Potpeć	selo	92	89	353	305	658	12	646	-	-	-
		Tinja srpska	selo	38	38	104	96	200	-	200	-	-	-
		Tinja turska	selo	55	54	154	134	288	288	-	-	-	-
		Zahirovići	selo	31	31	78	69	147	147	-	-	-	-
22	Lukavac	Crveno Brdo	selo	65	64	182	156	338	330	-	8	-	-
		Lukavac srpski	selo	42	40	128	105	233	17	216	-	-	-
		Lukavac turski	selo	256	256	816	722	1538	1531	7	-	-	-
		Šikulja srpske	selo	18	18	53	56	109	-	109	-	-	-
		Šikulje turske	selo	77	75	216	164	380	380	-	-	-	-
23	Ljenobud	Cage	selo	40	41	128	104	232	232	-	-	-	-
		Donji Ljenobud	selo	63	62	186	150	336	336	-	-	-	-
		Gornji Ljenobud	selo	56	58	201	169	370	370	-	-	-	-
		Uroža	selo	41	40	117	86	203	203	-	-	-	-
24	Ljepunica	Brgule	selo	16	16	63	46	109	26	-	83	-	-
		Ljepunica	selo	40	41	141	121	262	-	-	262	-	-
		Pogorioci	selo	56	55	170	150	320	6	-	314	-	-
		Rapače	selo	16	16	57	45	102	-	-	102	-	-
25	Ljubače	Cerik	selo	14	14	37	35	72	72	-	-	-	-
		Husina	selo	159	158	571	509	1080	11	-	1069	-	-
		Ljubače	selo	74	77	294	272	566	22	-	544	-	-
26	Miričina	Miričina	selo	131	133	373	307	680	669	-	11	-	-
		Rašljevo	selo	74	83	218	180	398	398	-	-	-	-
		Seona	selo	159	157	464	386	850	850	-	-	-	-
27	Obodnica	Marinovići	selo	35	34	111	101	212	12	-	200	-	-
		Obodnica katolička	selo	71	69	238	204	442	-	-	442	-	-
		Obodnica turska	selo	74	67	217	199	416	416	-	-	-	-
28	Odorović	Brnjica srpska	selo	18	17	54	56	110	-	110	-	-	-
		Brnjica turska	selo	21	21	53	53	106	106	-	-	-	-
		Donja Višća katolička	selo	21	21	64	51	115	-	6	109	-	-
		Donja Višća turska	selo	48	46	147	112	259	259	-	-	-	-
		Gornja Višća srpska	selo	9	9	49	35	84	-	84	-	-	-
		Gornja Višća turska	selo	37	37	105	78	183	183	-	-	-	-
		Odorović	selo	33	33	93	96	189	189	-	-	-	-
29	Pasci	Donje Petrovice	selo	33	30	99	72	171	171	-	-	-	-
		Orašje	selo	36	36	98	91	189	-	-	189	-	-
		Parselo	selo	67	68	229	220	449	-	1	448	-	-
		Pasci katolički	selo	44	44	148	127	275	-	9	266	-	-
		Parsci turski	selo	100	95	244	226	470	465	-	5	-	-
30	Poljice	Poljice	selo	19	17	47	43	90	-	90	-	-	-

		srpske											
		Poljice turske	selo	257	248	720	595	1315	1304	7	4	-	-
		Priluk	selo	135	136	344	286	630	627	3	-	-	-
		Šerići	selo	109	109	315	276	591	591	-	-	-	-
31	Požarnica	Cviljevin	selo	57	56	165	145	310	-	310	-	-	-
		Čaklovići srpski	selo	61	61	187	194	381	-	381	-	-	-
		Kolimir	selo	38	38	114	100	214	-	214	-	-	-
		Konjikovići	selo	20	19	34	27	61	2	57	2	-	-
		Kovačica	selo	27	27	79	55	134	24	110	-	-	-
		Potraš	selo	13	13	55	39	94	-	94	-	-	-
		Požarnica	selo	111	110	337	299	636	-	635	1	-	-
32	Puračić	Devetak	selo	137	133	360	338	698	698	-	-	-	-
		Modrac	selo	36	36	115	121	236	229	7	-	-	-
		Prokosović	selo	94	96	326	296	622	622	-	-	-	-
		Puračić	selo	267	238	646	616	1262	1101	129	12	18	2
33	Ribnica	Gosovica	selo	48	46	137	136	263	178	85	-	-	-
		Osječani	selo	73	71	238	197	435	435	-	-	-	-
		Predražić	selo	34	30	92	89	181	-	179	2	-	-
		Ribnica	selo	82	83	262	251	513	373	116	22	-	-
34	Solina	Brdani	selo	28	28	75	82	157	157	-	-	-	-
		Dolovi	selo	42	41	145	134	279	279	-	-	-	-
		Grabovica turska	selo	52	44	111	107	218	211	-	7	-	-
		Rasovac	selo	39	35	116	97	213	199	-	14	-	-
		Slavinovići turski	selo	42	34	82	79	161	145	5	11	-	-
		Solina	selo	46	30	92	85	177	162	-	15	-	-
		Svojtina	selo	14	14	45	47	92	-	-	92	-	-
		Vršani	selo	34	34	103	93	196	190	3	3	-	-
35	Tupković	Gračanica	selo	103	91	240	215	455	447	8	-	-	-
		Svojat	selo	43	35	98	89	187	179	8	-	-	-
		Tupković srpski	selo	34	27	85	84	169	-	169	-	-	-
		Tupković turski	selo	124	109	318	276	594	594	-	-	-	-
		Zloseto	selo	39	35	92	71	163	163	-	-	-	-
36	Turija	Babice srpske	selo	13	12	35	30	65	-	65	-	-	-
		Barice turske	selo	68	65	156	111	267	261	6	-	-	-
		Baruške srpske	selo	18	18	48	57	105	2	103	-	-	-
		Baruške turske	selo	58	57	198	147	340	340	-	-	-	-
		Treštenica srpska	selo	22	22	69	53	122	-	122	-	-	-
		Treštenica turska	selo	92	91	236	195	431	431	-	-	-	-
		Turija	selo	80	80	234	191	425	425	-	-	-	-
37	Vukovije	Donje Vukovije	selo	131	125	285	253	548	548	-	-	-	-
		Gornje Vukovije	selo	126	119	296	261	557	557	-	-	-	-
		Tojšić	selo	128	125	343	274	617	608	9	-	-	-
38	Živinice	Bučik	selo	48	48	142	98	240	240	-	-	-	-
		Omazići	selo	65	63	179	167	345	346	-	-	-	-
		Suha	selo	74	73	197	184	381	381	-	-	-	-
		Živinice katoličke	selo	94	113	351	301	652	4	21	614	8	5
		Živinice turske	selo	228	218	534	520	1054	1051	2	1	-	-
UKUPNO				12707	12789	37247	32575	69822	45818	9269	14046	381	308